

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ПОВЕДІНКОВИХ МОДЕЛЕЙ РОМІВ-ЗАРОБІТЧАН З М. УЖГОРОД

1. Теоретико-методологічні та методичні аспекти дослідження

Актуальність теми дослідження. Сьогодні причини, інструменти досягнення миру, управління та протидія конфліктам на етнічному підґрунті є передовими для уряду, громадськості та міжнародних організацій. Стрімке зниження рівня толерантності руйнує демократичні принципи й призводить до зазіхання на свободу іншого, порушення прав людини. Тоді як високий рівень терпимості сприяє зміцненню демократичних принципів державності, є основною цінністю громадського суспільства і запорукою національної єдності. Україна - поліетнічна держава, представники національних громад становлять 22,2% у структурі населення України. Така етнічна структура суспільства вимагає виважену етнонаціональну політику, в якій особливе місце належить утвердженню терпимості, толерантності, рівності та справедливості.

За даними Всеукраїнського перепису 2001 р., в Україні проживало 47,6 тис. ромів. В основному ромське населення проживає дисперсно, проте, найбільше мешкає на території Закарпатської (14004 особи), Дніпропетровської (4067 осіб) та Одеської (4035 осіб) областей. Точна чисельність ромського населення України залишається все ще невизначеною, на думку ромських активістів та державних органів, дані офіційного перепису не відображають фактичну кількість ромів. За свідченнями ромських лідерів громадської організації «Рома України «ТЕРНІПЕ», вагома частка ромів під час перепису населення приховувала свою національність, називаючись українцями, словаками, угорцями, євреями, росіянами, греками. Ромські активісти вважають, що таким чином проявляється прагнення ромів уникнути упередженого ставлення до себе з боку соціуму. Крім того, як свідчать ромські активісти закарпатської громадської організації «Благодійний фонд «Благо», під час проведення перепису ромського населення часто порушуються процедури перепису: переписувачі відмовлялися йти безпосередньо у компактне поселення ромів через побоювання за власну безпеку або через ризик інфекційних захворювань. Вони звертались до сільських рад і переписували дані про чисельність ромського населення з наявних документів. За даними ромських громадських організацій, чисельність ромського населення в Україні коливається від 380 000 до 400 000 осіб, і найбільша частка – це мешканці Закарпатської області. Ці дані підтверджує й Бюро з питань демократії, прав людини і праці Державного департаменту США (звіт за 2006 рік), а також зазначає про високий рівень ворожості до ромської громади зі сторони органів правозахисту, наводячи факти порушення прав ромів щодо їхньої соціалізації: відсутність доступу до освітніх

послуг, медичної допомоги, права на житло, інше. Ці чинники впливають на формування низького рівня інтегрованості ромів в українське суспільство, а також низького рівня толерантності з боку населення України.

До середини 80-х років ХХ століття влада намагалась примусового асимілювати ромське населення шляхом нівелювання його етнічної самобутності. Так, у 1956 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР ромам було заборонено вести кочовий спосіб життя, визначений «паразитуючим». Таким чином, приховування власної етнічної приналежності є реакцією ромів на багаторічну політику стигматизації та дискримінації з боку держави і соціального оточення. За даними Київського міжнародного інституту соціології, динаміка рівня толерантності населення України до ромів у порівнянні з 1994 р. помітно знижується (із 45 балів до 22), що свідчить про несприйняття ромів рівноправними громадянами країни, більше того 41% респондентів не хоче впускати ромів в Україну.

Тенденція зниження рівня терпимості суспільства до ромського населення почала відображатись не лише у радикальних громадських настроях, а й у діях. Так, хвиля нетерпимості сколихнула Україну: у серпні 2016 року, у селищі Лощинівка (*Ізмаїльський район Одеської області*), розпочались масові заворушення, що мали яскраве міжнаціональне забарвлення і перетворились на справжнісінькі погроми; у квітні 2017 року у м. Київ правоохоронні органи погрозами змусили ромів покинути місце їх стихійного поселення (табір), який за декілька днів опісля був підпалений; у травні 2017 року у селищі Вільшани (*Дергачівський район Харківської області*) на ґрунті етнічної нетерпимості відбулась масова міжетнічна бійка, результатом якої стало вбивство особи ромської національності; у червня 2017 року депутат Львівської міської ради на черговому засіданні закликав до радикальних методів протидії поширенню жебрацтва у місті, пропонуючи примусове виселення ромів з міста, незадовго після цього правоохоронні органи погромами змусили ромів покинути свої стихійне поселення (табір), який за декілька годин опісля цього був підпалений.

Українська держава гарантує всім національним групам рівні політичні, економічні, соціальні і культурні права, дискримінація за національною ознакою забороняється й карається законом. Нормативне підґрунтя державної політики у сфері забезпечення прав національних груп становлять положення Декларації прав національностей України, законів України «Про національні меншини в Україні», «Про громадянство України», «Про освіту», «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про об'єднання громадян», а також загальновизнаних міжнародних норм і стандартів.

Однак рівень нетерпимості, радикальні настрої та міжнаціональний конфлікт зростає. Інтегрованість ромів до економічного, культурного та політичного життя суспільства залишається недостатньою, а більшість їх

проблем – такими ж гострими, як і раніше. Зараз ще з більшою інтенсивністю актуалізувалися питання жебрацтва, бездоглядності дітей, зайнятості, освіти, задоволення базових потреб у їжі, одязі та житлі, доступу до якісних медичних послуг, проявів упередженого ставлення до ромів, порушення їх громадських прав. Вимога протидії ненависті у суспільстві, що виникла і зростає на ґрунті ненависті, ставить перед ромськими та про-ромськими активістами проблему створення дієвих механізмів протидії радикальним настроям громадської думки і виховання лояльного неупередженого ставлення суспільства до ромського населення, що сприятиме утворенню підґрунтя для формування та реалізації їх трудового, освітнього і творчого потенціалу.

Мета дослідження полягає у виявленні чинників, що впливають на формування поведінкових моделей ромів-заробітчанин із Закарпаття та подальша розробка прикладного інструменту впливу на громадську думку, ліквідацію упередженого ставлення та виховання почуття лояльності у суспільства до ромського населення.

Для досягнення мети дослідження планується виконати такі **завдання**:

1. Розроблення методологічних підходів для з'ясування чинників, що формують поведінкову модель представників ромської громади м. Ужгород і змушують їх до жебрацтва: особливостей способу та якості життя ромського населення, їх побутових, економічних та соціальних проблем.

2. Вивчення якості життя ромської громади м. Ужгород: задоволення базових потреб у їжі, одязі, житлі, надання та доступність комунальних послуг тощо.

3. Аналіз доступності медичних послуг для ромської громади м. Ужгород.

4. Дослідження рівня та специфіки зайнятості ромської громади м. Ужгород, причини безробіття.

5. Дослідження рівня доступу ромської громади м. Ужгород до освітніх послуг, визначення рівня освіченості ромів, а також причин через які діти не відвідують ці установи.

6. Дослідження особливості ставлення соціального оточення до ромської громади м. Ужгород – населення м. Ужгород, представників влади, медичних та освітніх установ, засобів масової інформації.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження (інтерпретації основних понять). Змістовно дослідження спрямоване на вивчення рівня інтеграції ромського населення Закарпаття у соціумі регіону. «Інклюзія – ступінь участі всіх громадян в соціумі». Досліджувати рівень інклюзії будемо через призму вивчення способу життя ромського населення. «Спосіб життя – соціологічна категорія, що охоплює сукупність типових видів життєдіяльності індивіда, соціальної групи, суспільства в цілому, які розглядається спільно з умовами життя, що її визначають. Ця категорія дає можливість комплексно, у

взаємозв'язку, розглядати основні сфери життєдіяльності людей: їх працю, побут, громадське життя та культуру, виявляти причини їх поведінки (стиль життя), обумовленого устроєм, рівнем і якістю життя» («Энциклопедический словарь социологический словарь /Под общ. Ред. Осипова Г.В. – М.: Ин-т соц.-полит.иссл. – й РАН, 1995. – 939 с.», ст. 463-464). Категорія «спосіб життя» дає можливість показати як індивід, чи певна група, живуть у даному суспільстві і що суспільство робить для розвитку їх індивідуальності (самобутності), реалізації творчого потенціалу.

Важливою характеристикою способу життя є рівень життя «– соціально-економічна категорія, що виражає ступінь задоволення матеріальних та культурних потреб людей у сенсі забезпеченості споживчими благами, які характеризуються переважно кількісними показниками (дохід, обсяг споживання благ і послуг, рівень споживання продовольчих і промислових товарів, житлові умови, рівень освіти... тощо» («Энциклопедический словарь социологический словарь /Под общ. Ред. Осипова Г.В. – М.: Ин-т соц.-полит.иссл. – й РАН, 1995. – 939 с.», ст.840).

Дані про спосіб життя ромського населення аналізуватимуться в контексті інтегрованості ромів в економічне, громадське життя українського суспільства, тому однією з ключових категорій методології дослідження стало поняття соціальної інтеграції – «процесу встановлення оптимальних зв'язків між соціальними інститутами групами, ешелонами влади та управління...» (с.92, «Краткий словарь по социологии/ Под общ. Ред. Гвишиани Д.М., Лапина Н.И. – М.: Политиздат, 1989. – 434 с.»).

Через закріплення в нормах та звичаях нерівність доступу до ресурсів і винагороди стає «соціальною нерівністю». Виконуючи ті чи інші соціальні або професійні ролі, люди ототожнюють себе з конкретними прошарками суспільства. Ці прошарки мають свою ієрархію, і тоді йдеться про соціальну стратифікацію («Социальное неравенство этнических групп: представление и реальность/ Авт. Проекта и отв. Ред. Л.М. Дробижева. – М.: Academia, 2002. – 480 с. , ст. 21). Тому для вивчення соціальної інтеграції ромів увагу будемо зосереджувати на аналізі соціально-професійної та освітньої структур ромського населення, а також доступу до найважливіших послуг із забезпечення життєдіяльності – медичних, комунальних, освітніх.

Методи дослідження. Емпіричне підґрунтя дослідження становлять:

- Дані структурованого опитування дорослого ромського населення (віком від 18 років і старше). Опитано 100 респондентів у м. Ужгород.
- Дані напівструктурованих інтерв'ю з ромським лідером, що користується авторитетом серед ромського населення в місцях їх компактного проживання, добре обізнаний з повсякденними проблемами й потребами

ромського населення. Інтерв'ю проводилось у м. Ужгород з Елеонорою Кульчар – президентом ромського благодійного фонду «Благо»

- Дані напівструктурованих інтерв'ю з експертами. Опитано 14 експертів, які добре обізнані з повсякденним життям, проблемами й потребами ромського населення. Були опитані такі категорії експертів: працівники місцевих держадміністрацій, медичні працівники, вчителі загальноосвітніх шкіл, які відвідують ромські діти. Для кожної категорії експертів була розроблена окрема анкета з набором запитань у межах компетентності експерта певної категорії. Інтерв'ю проводилося у м. Ужгород.
- Дані масового опитування дорослого населення м. Ужгород. Опитано 100 респондентів у м. Ужгород, вибірка репрезентивна за місцем проживання, віком, статтю для дорослого населення.
- Аналіз документів – статистичних даних, матеріалів наукових досліджень та іншої інформації про становище ромського населення Закарпаття.
- Аналіз ЗМІ на мову ворожнечі за кодovими словами «цигани», «роми».

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

Розділ 1. Дослідження якості життя ромського населення міста Ужгород: задоволення базових потреб у їжі, одязі, житлі, надання та доступність комунальних послуг

Дані опитування ромського населення м. Ужгород свідчать про їх важке матеріальне становище, недоїдання залишається гострою проблемою для ромського населення. Задоволеність ромського населення мікрорайону Пирогового у базовій потребі в їжі – низька. 80% жителів цього району не наїдаються вдосталь щодня, зокрема, таке з ними трапляється раз на тиждень, або частіше. Тоді як у жителів мікрорайону Радванка спостерігаємо кращу ситуацію: 40% ромів не наїдаються вдосталь щодня, і таке з ними трапляється раз на тиждень або частіше. Результати опитування експертів цілком узгоджуються з даними опитування ромського населення м. Ужгород і також свідчать про низький рівень життя ромів. Ромський лідер вказує на те, що за останні 4 роки матеріальні та житлові умови ромських родин погіршилися. У найскрутнішому становищі перебувають багатодітні сім'ї – вони найчастіше згадувалися ромським експертом, як вразлива група з точки зору загрози голоду. Саме через голод, недоїдання багато дітей жебракують.

Побутові умови жителів мікрорайону Пирогово незадовільні: 96% населення проживають у тимчасових помешканнях, сконструйованих з побутових відходів, підлога у цих помешканнях відсутня – земляна. Для компактного поселення ромів на Пирогово характерними є однокімнатні будинки з великою кількістю мешканців: 8-10 людей (72%), 11-20 людей (10%), менше 8 людей (18%). Поширеним є явище проживання декількох поколінь (49,5%) і декілької сімей в одному помешканні (47%). Щодо структури сім'ї: більшість сімей має 4 і більше дітей віком до 17 років (80%), менше 4 – 17%. Ромським лідер підтверджує, що майже всі ромські родини перебувають за межею бідності, живуть у непридатних для мешкання будинках.

На Радванці спостерігаємо значно кращі побутові умови: жителі цього мікрорайону проживають у приватних будинках з цегли (40%), каменю піщаника (17%), дерева (15%), інше (28%). Разом з цим, підлога у цих будинках у більшості земляна (67%). Для компактного поселення ромів на Радванці характерними є двокімнатні (49%) та трьокімнатні (45%) будинки з великою кількістю мешканців: 8-10 людей (65%), менше 8 людей (32%), 11-20 людей (2%), Поширеним є явище проживання декількох поколінь (85%) і декілької сімей в одному помешканні (7%). Щодо структури сім'ї: більшість сімей має 4 і більше дітей віком до 17 років (70%), менше 4 – 28%.

Важливою характеристикою якості житла є облаштування певними комунікаціями (зручностями). Доступ до комунальних послуг можна оцінити як незадовільний. В холодну пору року мешканці компактного поселення Пирогово

опалюють приміщення за допомогою відкритого вогню без витяжки (так звані «буржуйки») (95%), решта жителів не опалюють свої помешкання взагалі. Їжу готують на відкритому вогні (80%) або у печах, що отоплюються твердим паливом (18%). Влітку їжу готують переважно на вулиці поруч з помешканням, а взимку – у кімнаті, що одночасно є житловою. Тільки третина (30%) опитаних представників ромських родин мають діючий водопровід у помешканні або у дворі власної садиби. Майже половина (48%) респондентів змушені носити питну воду з громадської колонки, що встановлена на території поселення. Цю обставину слід розглядати як чинник, що обмежує споживання води, особливо для санітарно-побутових цілей. 15% опитаних беруть води для пиття та приготування їжі з відкритих джерел, що є небезпечним з огляду на ризик захворювання на кишкові інфекції. 70% мешканців не мають ванни чи душової kabіни, натомість у поселенні Пирогово встановлено колонку з холодною водою, якою користуються усі жителі поселення, зокрема й для прання у мисці. Централізована каналізація у поселенні відсутня, натомість жителі користуються вигрібними ямами. Більшість мешканців компактного поселення на Пирогово розцінюють свої житлові умови скоріш як незадовільні, аніж задовільні (72%). Ромський лідер зазначає, що гострими є проблеми з постачанням води та опаленням узимку; у період дощів дорогу у компактне поселення розмиває, а помешкання затоплює. Ромський лідер зазначає, що матеріальні потреби (поряд з юридично-правовими) утворюють коло основних питань, з якими роми звертаються до громадських організацій.

Якість надання комунальних послуг у поселенні на Пирогово незадовільна: постачання електроенергією задовільне, забезпечення холодною водою на середньому рівні (є колонка), гаряча вода відсутня, централізоване опалення відсутнє, постачання газу відсутнє, якість доріг на середньому рівні (переважають ґрунтові дороги), вивезення сміття наразі відсутнє, але планується у найближчому часі, робота громадського транспорту на задовільному рівні. Зазначені обставини об'єктивно актуалізують питання санітарії та гігієни. Експерти свідчать, що саме ця проблема переноситься на подальші проблеми соціалізації: так, ромських дітей, що мають неохайний зовнішній вигляд, незараховують до дитячого садочку, згодом їм складно адаптуватись у школі, що впливає на рівень їх успішності.

Доступ до комунальних послуг можна оцінити як задовільний. В холодну пору року мешканці компактного поселення на Радванці опалюють приміщення за допомогою газового котла (78%), разом з тим, у зоні Тельмана та Яма газові котли відсутні (18%), натомість помешкання або не опалюються (4%), або опалюються за допомогою відкритого вогню без витяжки (так звані «буржуйки») (18%). Їжу готують на електро- (42%) та газових плитах (36%), але мешканці зони Тельмана та Яма переважно готують на відкритому вогні (13%) або у печах, що отоплюються твердим паливом (9%). Як показник соціального

неблагополуччя слід розглати той факт, що влітку їжу готують на відкритому вогні, переважно на вулиці поруч з помешканням, а взимку – у кімнаті, що одночасно є житловою. Таким чином одяг та волосся просочуються запахом диму, у свою чергу неприємний запах виклиє у соціуму, серед яких працівники медичних структур, які часто відмовляються обслуговувати пацієнтів-ромів через неприємний запах. Загалом проблеми з опаленням та приготуванням їжі має значна частина ромських родин, включаючи й тих, чії будинки газифіковані, хто має електричні плити. Як свідчить ромський лідер, через борги ромським сім'ям нерідко відключають електроенергію і газ, низькі доходи унеможливають придбання вугілля та дров.

78% мешканців Радванки мають ванну або душ і доступ до холодної та централізованої гарячої води. Мешканці зони Тельмана та Яма не мають ванни чи душової kabіни, але у цих зонах є встановлено колонку з холодною водою, якою користуються усі жителі поселення, зокрема й для прання у мисці. Централізована каналізація у поселенні на Тельмана та Яма відсутня, натомість жителі користуються вигрібними ямами, а на Радванці більшість мешканців приєднані до центральної каналізації. Більшість мешканців компактного поселення на Радванці розцінюють свої житлові умови скоріш як задовільні, аніж задовільні (84%), тоді як мешканці Тельмана та Яма скоріше як незадоволені (78%).

Якість надання комунальних послуг у поселенні на Радванці можна оцінити як задовільну: постачання електроенергією задовільне, забезпечення холодною водою задовільне (є і централізоване, і автономне), централізована гаряча вода задовільно, централізоване опалення задовільне, постачання газу задовільне, якість доріг на високому рівні (переважно асфальт), вивезення сміття задовільне, робота громадського транспорту задовільна.

Якість надання комунальних послуг у поселенні на Тельмана та Яма можна оцінити як незадовільну: постачання електроенергією відсутня, забезпечення холодною водою задовільне (є колонка), централізована гаряча вода відсутня, централізоване опалення відсутня, постачання газу відсутнє, якість доріг незадовільна (переважно ґрунтові дороги), вивезення сміття відсутнє, робота громадського транспорту задовільна. Загалом своїми житловими умовами тією чи іншою мірою задоволені тільки 31% опитаних ромів. На думку експертів, більшість ромських сімей мешкає в умовах, які не відповідають мінімальним санітарно-гігієнічним вимогам.

Мешканці Радванки володіють такими товарами тривалого користування: кольоровий телевізор (90%), персональний комп'ютер (55%), смартфон (90%), автомобіль (30%). Мешканці Тельмана та Яма володіють такими товарами тривалого користування: кольоровий телевізор (70%), персональний комп'ютер (25%), смартфон (80%), автомобіль (15%).

Рівень забезпечення одягом мешканців поселення Пирогово є незадовільним: 95% оцінює його як дуже поганий. Ромський лідер зазначив, що траплялись смертельні випадки через охолодження. Рівень забезпечення одягом мешканців поселення Радванки можна вважати задовільним: лише 15% жителів Радванки (Тельмана та Яма) оцінюють його як незадовільний. Недоїдання та погана забезпеченість ромів одягом, крім суто фізіологічних наслідків (захворювань, порушень нормального розвитку організму) від недоїдання та переохолодження, мають і негативні соціальні наслідки. Експерти неодноразово звертали увагу на те, що через відсутність теплої одягу ромські діти взимку часто пропускають заняття у школі, що призводить до відставання у навчанні і, зрештою, до відмови відвідувати школу взагалі.

Розділ 2. Дослідження рівня та специфіки зайнятості ромського населення міста Ужгород

По структурі мешканців поселень Радванка та Пирогово можна спостерігати, що 65% населення є жінками і лише 45% чоловіки. Також, переважають люди молодого віку 18 -35 років (45%), діти 1-18 років (38%), також, середня максимальна протяжність життя становить 55-60 років. За віросповіданням основними релігіями можна вважати протестантизм (48%), католицизм (42%) іноді трапляється християнство (10%).

Варто зазначити, що на зайнятість населення частково впливає відсутність документів, так, близько 1% мешканців не мають жодних документів, які б засвідчували особу. Зокрема, 95% з цього відсотку це чоловіки. Така ситуація спричинена тим, що усі жінки, задля матеріальних виплат зобов'язанні мати документ, який засвідчує особу, у чоловіків, такої ж проблеми не виникає. Проте, відсутність документів значно ускладнює процес працевлаштування для чоловіків.

Більшість мешканців Пирогово не мають постійного місця праці, поширеними є випадкові заробітки (93%). Найпоширенішими причинами є надання переваги випадковим заробіткам, на противагу постійному працевлаштуванню (38%), і перебування у дикретній відпустці (35%), відсутність яких-небудь навичок (24%). Чимало мешканців Пирогово, стверджують, що емігрували б в іншу країну, якби їм була надана така можливість (68%). Також, поширеним таке явище, як небажання працювати (43%), зокрема, через недостатньо високу оплату праці (75%). Більшість мешканців компактного поселення Пирогово перебувають на обліку в службі зайнятості (79%), проте, на противагу цьому, 90% мешканців жодного разу не працювали на постійній роботі. Частково це спричинено тим, що 65% населення помешкання складають жінки, які доглядають за дітьми та не мають змоги працювати. Серед найбільш поширених занять мешканців мікрорайону Пирогова можна виділити такі: збір

металобрухту, склотари, макулатури (45%), тимчасові підробітки на заводах (40%), робота в ЛКП (9%), роздрібна торгівля на ринках (4%), також, зустрічається професія музиканта (2%). Можна зазначити, що одним з основних джерелів доходу в жителів цього поселення є соціальні виплати (65%).

Серед мешканців компактного поселення спостерігається практично аналогічна ситуація. Більшість мешканців надають перевагу тимчасовим підробіткам (80%), з яких близько 56% трудову еміграцію закордон. Основними причинами такого становища є небажання працювати на сталому місці (45%), некомпетентність та недостатня освіченість (15%), перебування у декретних відпустках (40%). Серед жителів Радванки спостерігається високий рівень зайнятості населення (55%). Зокрема, найбільш поширеними є: тимчасові підробітки на заводах (30%), роздрібна торгівля на ринках (15%), робота на таксі (12%), збір металобрухту, склотари, макулатури (17%), робота в міських комунальних службах (22%), музиканти (1%). Райони Тельмана та Яма демонструють нижчі показники, що лише 30% населення є зайнятими. Мешканці цих мікропоселень поселень основним джерелом доходів вважають соціальну допомогу (25%), сезонні роботи, в тому числі сезонна зовнішня трудова міграція, - (55%), роздрібна торгівля та таксування (9%), робота на міські комунальні служби (5%), збір металобрухту, склотари, макулатури (6%). Основними важільми економічної незайнятості, попри те що 45% перебувають на обліку у служби зайнятості, є: небажання прив'язувати себе до одного місця праці (51%), догляд за дитиною (40%), недостатня компетентність та освіченість (9%). Також, виявлено закономірність, що переважна більшість мешканців мікрорайонів Тельмана та Яма жодного разу не працювали на постійному місці праці, а також, не вважають це необхідністю.

Назагал, мешканці поселення Пирогово розцінюють своє матеріальне становище як скоріш незадовільне, аніж задовільне (79%) і лише 21% вважають своє матеріальне становище задовільним. Мешканці Радванки розцінюють своє матеріальне становище краще: 40% Радванки вважають свою сім'ю скоріш забезпеченою, аніж незабезпеченою, решта 60% визнають, що їх становище не є достатньо хорошим. Жителі мікрорайонів Яма та Тельмана, розцінюють свою ситуацію більш негативно 75% визнають своє становище незадовільним, та лише 25% задоволені своїм матеріальним становищем.

Розділ 3. Дослідження рівня освіченості та доступності освіти для ромів м. Ужгород

Загалом, переважна більшість компактних поселень Радванка та Приогово не спілкуються українською мовою у побуті. Так, жителів Радванки спілкуються ромською (96%) та в додаток угорською (47%), або словацькою (11%). Українську мову на задовільному рівні знають 20% населення. В поселенні

Пирогово ромською спілкуються 99%, крім того угорською (21%), російською(12%), зустрічаються жителі, які не спілкуються українською взагалі (3%).

Більшість мешканців компактного поселення Пирогово є не писемними (90%), відповідно 90% не мають будь-якої освіти. Також, батьки, не сприяють отриманню освіти дітьми. Причинами цього можна назвати: безвідповідальність батьків (50%) та недостатнє матеріальне забезпечення (50%). У цьому поселенні 90% дітей не відвідують дошкільні навчальні заклади, хоча 55% населення мають дітей віком від 3-ох до 6-ти років, інші 10% є відносно матеріально забезпеченими. Також, 61% населення мають дітей шкільного віку, з них 26% не відвідують школу. Основними причинами є недостатнє матеріальне забезпечення та безвідповідальність батьків. Серед молоді поселення Пирогово лише 15% закінчили школу, проте, жоден з них не пішов у вищий навчальний заклад. Основними причинами можна вважати такі: раннє заміжжя (28%), недостатнє матеріальне забезпечення сімей (32%), неусвідомленість у важливості освіти (14%), потреба у забезпеченні сім'ї (12%), небажання навчатись або недостатня успішність (15%). Серед базових знань мешканці поселення володіють такими: читають (23%), пишуть (24%), рахують (82%).

Серед мешканців компактного поселення Радванка більшість жителів є писемними (81%), низький рівень писемності спостерігається лише в мікрорайонах Тельмана та Яма (22%). Щодо відвідування дітьми дошкільних навчальних закладів, то 98% не навчаються у дитячих садках. При тому, що більше 65% населення мають дітей віком від 3-ох до 6-ти років. Причинами цьому можна назвати такі: безвідповідальність батьків (25%), недостатнє матеріальне забезпечення (32%), невідповідні санітарно-гігієчні умови в помешканнях (35%), дитину доглядають вдома (8%). Також, 70% населення мають дітей шкільного віку, з яких 27% не відвідують школу. Основними важілями такого становища є: безвідповідальність батьків (40%), недостатнє матеріальне забезпечення (27%), невідповідні санітарно-гігієчні умови в помешканнях (33%). Зокрема, у школі, яка знаходиться в безпосередній близькості до поселення Радванка у 9 класі навчається лише 11 дітей, що становить близько 5% від загальної кількості дітей шкільного віку. Також, лише 1% дітей закінчують школу та поступають у ВНЗ. Причинами цього можна вважати: недостатня успішність (28%), недостатня мотивація та підтримка від батьків (44%), недостатня матеріальна забезпеченість(28%). Серед базових знань мешканці поселення володіють такими: читають (62%), пишуть (68%), рахують (92%).

Отже, основними причинами невідвідуваності ромами освітніх закладів можна вважати такі: невідповідність санітарно-гігієчних норм(16%), недостатня підтримка батьків(46%), нестане матеріальне забезпечення (38%).

Розділ 4. Дослідження рівня охорони здоров'я та доступу до медичних послуг ромів м. Ужгород

Загалом стан здоров'я мешканців поселення Пирогово можна розцінити як незадовільний. 80% опитаних розцінили свій стан здоров'я скоріш як незадовільний, аніж задовільний, та лише 20% вважають задовільним. Також, 48% опитаних вважають, що хворіють вони часто (у тому числі одне хронічне захворювання), 31% вважають, що хворіють рідко (у тому числі одне хронічне захворювання), та 21% опитаних, вказали, що не хворіють взагалі (у тому числі одне хронічне захворювання). Переважно негативні характеристики загального стану здоров'я ромського населення висловили медичні працівники, які працюють у поліклініці, що розташована у місці компактного проживання ромського населення, причому головними причинами такого неблагополуччя передусім називали бідність, погане харчування, несприятливі санітарно-гігієнічні та житлові умови. На думку експертів-медиків саме погані санітарно-гігієнічні умови та недостатнє харчування представники ромського населення часто мають ослаблений імунітет, що обумовлює їх сприйнятливність до інфекції. Так серед мешканці Пирогово трапляються шкірні захворювання, кишкові інфекції, захворювання на туберкульоз та ВІЛ, проте, явних статистичних даних на рахунок цієї проблеми немає. За даними експертів-медиків, реальна кількість хворих на туберкульоз може коливатися від 10% до 40%. Водночас, ромський лідер і медичний медіатор у м. Ужгород, стверджує, що усі роми регулярно здійснюють флюорографічну діагностику, і лише у чотирьох ромських родинах було виявлено туберкульоз, усі вони перебувають на обліку та ізольовані. Ромський експерт наголосив на тому, що найважливішою причиною високого рівня захворюваності серед ромів становлять ризик захворювань соціального характеру, насамперед йдеться про захворювання, що обумовлені низьким рівнем життя – недоїданням, переохолодженням, незадовільними житловими і санітарно-гігієнічними умовами проживання. Отже, по даних видно, що стан здоров'я у мешканців компактного поселення незадовільний, проте, лише 45% населення звертаються за допомогою до медичних установ. Основними чинниками такого показника є: відсутність бажання звертатись за допомогою (29%), відсутність коштів для оплати послуг медичних служб(22%), відсутність коштів для купівлі ліків (33%), негативне ставлення зі сторони медичних працівників (11%), невідповідність санітарно-гігієнічних норм мешканців та їх помешкань (5%) .

Серед жителів Радванки спостерігається така ситуація: 38% розцінюють свій стан здоров'я як незадовільний, 10% як поганий, 46% скоріш задовільний, аніж незадовільний, та 6% як задовільний. Також, 63% жителів вважають, що хворіють рідко, 12% - часто, 25%, що скоріше рідко, аніж часто. У компактному поселенні Радванка лише 15% жителів мають хронічні захворювання. Також, у

цьому поселенні 55% опитаних звертаються за допомогою до медичних установ. Основними важелями, що провокують відносно низький рівень звертань до медичних установ можна вважати: відсутність бажання звертатись за допомогою (29%), відсутність коштів для оплати послуг медичних служб(22%), відсутність коштів для купівлі ліків (33%), негативне ставлення зі сторони медичних працівників (11%), невідповідність санітарно-гігієнічних норм мешканців та їх помешкань (5%)

У мікрорайонах Яма та Тельмана 20% населення вважають, що стан їх здоров'я незадовільний, 45%- скоріш задовільний аніж незадовільний, 22%- скоріш незадовільний, аніж задовільний, 13% - поганий. Також, 38% мешканців звертаються до медичних установ у разі необхідно, причинами відмови від послуг медичних установ можна вважати: відсутність бажання (38%), відсутність коштів на покупку ліків (37%), відсутність документів (3%), недостатнє матеріальне забезпечення (18%), невідповідність санітарно-гігієнічних норм мешканців та їх помешкань (4%).

Щодо ставлення до ромів в медичних установах, то спостерігається така ситуація: серед жителів поселення Пирогово 74% вважають, що до них ставилися гірше, недобррозичливо, 26% вважають, що до них ставилися так само, як і до інших відвідувачів. Зокрема, серед мешканців Пирогово можна спостерігати таку ситуацію: 11% стверджують, що потрапляли в ситуації, коли їм відмовлялись надавати медичну допомогу через національну приналежність. Жителі Радванки зазначають, що рідше зустрічались з упередженим ставленням в медичних установах. 55% вважають, що до них ставилися гірше, недобррозичливо, 45% вважають, що до них ставилися так само, як і до інших відвідувачів, і лише 5% мешканців потрапляли в ситуацію, коли їм відмовляли у наданні медичних послуг. Проте, серед жителів мікрорайонів Тельмана та Яма 71% опитаних вважають, що до них ставлять гірше, аніж до інших, та на думку 29% ставлення нічим не відрізняється. Також, близько 10% потрапляли в ситуацію, коли їм відмовляли у обслуговуванні. Основною причинною відмов у наданні допомоги з боку медичних працівників є недотримання санітарно-гігієнічних норм ромами. Декілька років тому ігнорування швидкої допомоги виклику у ромському поселенні призвело до смерті дитини.

Розділ 5. Дослідження особливостей ставлення соціального оточення до ромів м. Ужгород

Загалом, жителі компактного поселення Пирогово, вважають, що більшість жителів м. Ужгород ставляться до ромів недобррозичливо, гірше, аніж до представників інших національностей (86%), 14 % - нормально, не гірше, а ніж до інших національностей. Жителі компактного поселення Радванка, вважають що, ставлення місцевих жителів є гіршим, ніж до інших

національностей 75%, і лише 25% мешканців цього поселення не вважають, що ставлення місцевого населення до ромів є значно гіршим, аніж до інших національностей.

Щодо ставлення до ромів у ЗМІ, то думка жителів Радванки та Пирогово збігається: 59% вважають, що про ромів розповідають більше поганого, аніж доброго, та 41% вважає, що про ромів доброго та поганого розповідають однаково. Аналіз Інтернет-публікацій за тегами «роми», «цигани» у 85% містив негативні статті, наповнені мовою ворожнечі, що провокують породження негативних емоцій та ставлення до ромів і лише утверджують існуючі стереотипи. Найбільш яскраво ненависть і нетерпимість до ромів спостерігається у коментарях до таких публікацій, які часом супроводжуються радикальними закликами.

Опитування мешканців Ужгороду дозволило виявити негативний мікроклімат у місті, пов'язаний з упередженим ставленням та низьким рівнем терпимості мешканців Ужгороду до ужгородських ромів. Так, 80% опитаних охарактеризували ромів як злочинців, жебраків та паразитів. 91% опитаних вважає, що ромам притаманні такі риси характеру як «підлість» та «хамство». Лише 11% опитаних вважає, що держава повинна спрямовувати свої кошти на підняття рівня життя ромів. Ужгородці не хотіли б бачити ромів ні друзями (91%), ні колегами по роботі чи навчанню (88%), ні членами своєї сім'ї (95%). Лише 11% опитаних вважають ромів рівноправними громадянами України і не заперечують сусідству. 78% опитаних вважають, що роми самі винні у своєму становищі, більше того більшість цих людей зазначило, що роми й не хочуть жити інакше. 80% опитаних вважають, що роми жербакують тому, що їм до вподоби така позиція, опитані вважають ромів пристосуванцями, і зазначають власні історії негативної взаємодії з ромами.